

SAMEN WERKEN AAN SALLANDS SCHOOLSUCCES

Hoe kan de overdracht tussen basisscholen van mijnplein en Carmel College Salland beter verlopen? Petra Hendrikse (KPZ), Philip Oldebeuving (mijnplein), Anne Tappel en Doriene Boezelman (Carmel College Salland) deden hier onderzoek naar en geven aanbevelingen.

Zowel basisscholen als scholen voor voortgezet onderwijs hebben belang bij het zo goed mogelijk plaatsen van leerlingen, bijvoorbeeld om de doorgaande ontwikkelijn te waarborgen of problemen voor leerlingen te voorkomen. Voortgezet onderwijs- en basisscholen voelen een gezamenlijke verantwoordelijkheid als het gaat om het goed plaatsen en wel slagen van hun leerlingen.

Sinds jaar en dag gaat Carmel College Salland (CCS), school voor voortgezet onderwijs in Raalte, voor de plaatsing van leerlingen af op het advies van de leraar van groep 8 en vindt er overleg plaats over deze overgang. Tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs worden gegevens uitgewisseld en in het kader van

de zgn. 'warme overdracht' gesprekken gevoerd. Uit de *Rapportage Positionering Carmel College Salland* blijkt dat de tien bevraagde basisscholen over het algemeen tevreden zijn over de informatievoorziening vanuit CCS richting de basisscholen. Men vindt CCS toegankelijk, open en ervaart een goede samenwerking. Toch heerst aan beide kanten het gevoel dat de overdracht van informatie over leerlingen beter kan. Bij de leraren van de basisschool bestaat de perceptie dat de gegeven informatie niet wordt gebruikt voor de begeleiding. Bij de docenten van het voortgezet onderwijs is de waarneming dat de verwachting en het advies van de basisscholen soms te positief (lees: te hoog) geformuleerd wordt.

Tijdens de zogenaamde warme overdracht spreekt een leraar met een teamleider van het voortgezet onderwijs. Bij beide partijen heerst het beeld dat deze overdracht erg persoonsafhankelijk is. De leraar bepaalt welke informatie wordt gedeeld, waardoor docenten in het vo het gevoel kunnen hebben dat belangrijke informatie wordt achtergehouden om de leerling

toch maar geplaatst te krijgen. Wat met de overgedragen gegevens gebeurt is niet altijd duidelijk, bijvoorbeeld doordat menig leraar van de basisscholen op een later moment door een mentor opnieuw gevraagd wordt naar gegevens. Mentoren vo daarentegen hebben niet het idee dat ze vragen naar wat een leerling heeft, maar juist om concrete handelingsadviezen. Daarnaast is het zo dat er in het gesprek voor de warme overdracht bij grote basisscholen in korte tijd veel leerlingen besproken worden, waardoor wellicht informatie wordt gemist of geven leraren aan informatie wel te geven, maar er mag niets mee worden gedaan.

CCS verzorgt jaarlijks een uitgebreide terugkoppeling richting het basisonderwijs over wat er met de oud-leerlingen is gebeurd. Basisscholen geven aan dat ze hier tevreden over zijn. Binnen het voortgezet onderwijs rijst de vraag in hoeverre deze terugkoppeling door de basisscholen wordt gebruikt voor reflectie op de advisering. Volgens basis- en voortgezet onderwijs stroomt er nu na het eerste jaar een te hoog percentage leerlingen af naar

Copyright Carmel College Salland

een ander opleidingsniveau binnen het voortgezet onderwijs, ook al liggen deze percentages lager dan landelijk gemiddeld. Voor de Sallandse Onderwijskamer is dit reden tot meer onderzoek. Welke harde en zachte criteria blijken discriminerend te zijn voor schoolsucces in het voortgezet onderwijs? De uitkomsten van zo'n onderzoek zouden helderheid geven aan beide kanten: voor de verwijzing van po naar vo en voor de begeleiding binnen het vo, met als doel de afstroom te verlagen en schoolsucces te vergroten.

THEORETISCHE ACHTERGROND

Afstroom binnen het voortgezet onderwijs is geen onbekend verschijnsel in Nederland. Uiteindelijk zit 19% van de leerlingen in leerjaar 4 van het vo in een lager onderwijstype dan geadviseerd door de po-school, terwijl 13% in een hoger onderwijstype dan geadviseerd terecht is gekomen. In totaal is één op de acht leerlingen een

keer gedoubleerd in de leerjaren 1 tot en met 3 (Rooijen, 2016). De belangrijke risicofactoren voor ongunstige schoolloopbanen zijn achterblijvende prestaties in groep 8, zoals relatief lage Cito-eindtoetsscores en lage prestaties op begrip en lezen en rekenen (Rooijen, 2016). Doordat leerlingen zich op jonge leeftijd veel sneller kunnen ontwikkelen dan op latere leeftijd, vakt de cognitieve ontwikkeling van leerlingen richting het einde van de basisschool steeds verder af (Korpershoek, 2016). Naast het behaalde niveau zou de vaardigheidsgroei een goede indicator kunnen zijn voor het plaatsen van leerlingen in het voortgezet onderwijs. De cognitieve capaciteiten (IQ) van leerlingen voorspellen schoolsucces het beste (Kennissrotonde, 2017). Naast cognitieve factoren, kunnen ook andere factoren een rol spelen. We onderscheiden factoren op leerlingniveau, op schoolniveau voor zowel de

basisschool als de school voor voortgezet onderwijs, en de rol van ouders.

FACTOREN OP LEERLINGNIVEAU

Korpershoek (2016) geeft in haar onderzoek aan dat de belangrijke factoren op leerlingniveau de achtergrondkenmerken van leerlingen zijn. Daarbij moet gedacht worden aan sekse, sociaal milieu, etnische herkomst en leerpotentieel. Er blijkt een ook verband te bestaan tussen de gezinsstructuur, gezinsamenstelling en de schoolloopbanen van leerlingen. Leerlingen die relatief jong zijn, komen vaker terecht op een lager vo-niveau dan op basis van hun cognitieve percentiel terecht zou zijn (Korpershoek, 2016).

De Kennisrotonde (2017) voegt daaraan toe dat sociaal-emotionele competenties (zelfbewustzijn, sociaal bewustzijn, besluiten kunnen nemen, zelfmanagement) in relatie staan tot goede

leerresultaten. Goed ontwikkelde sociale competenties leiden tot een beter welbevinden en tot betere leerresultaten, laag ontwikkelde kunnen leiden tot persoonlijke, sociale en academische problemen. Meta-cognitieve vaardigheden als oriënteren, plannen en reguleren invloed hebben op schoolsucces (Boekaerts, 2010). Het voortgezet onderwijs doet een groot beroep op zelfsturing; het beheersen van deze vaardigheid vergroot de kans op schoolsucces.

ZELFKENNIS EN MOTIVATIE

Motivatatie van leerlingen is van invloed op schoolsucces, maar een complex systeem. De vervulling van psychologische basisbehoeften als competentie (vertrouwen in eigen kunnen), autonomie (vrijheid om een activiteit naar eigen inzicht te kunnen uitvoeren) en relatie (vertrouwen in een ander) zijn van positieve invloed op de intrinsieke motivatie van leerlingen en op schoolprestaties. Leerlingen blijken goed aan te kunnen geven hoe succesvol ze op school zullen zijn; deze inschatting heeft invloed op de motivatie van leerlingen. Ook eerdere prestaties zijn van invloed op de motivatie van leerlingen (Kennisrotonde, 2018).

Over het algemeen zien we een kleine afname in sociaal-emotioneel functioneren (d.w.z. lagere scores op zelfvertrouwen, zelfconcept) en afgenomen motivatie direct na de overgang van po naar vo.

FACTOREN OP SCHOOLNIVEAU

De algehele onderwijskwaliteit van zowel de basisschool als die van het voortgezet onderwijs is van belang voor een positieve schoolloopbaan binnen het vo (Korpershoek, 2016). Daarnaast is de ondersteuning die

leerlingen krijgen bij het maken van de overstap naar vo van positieve invloed; het gaat daarbij om ondersteuning zowel binnen po als vo. De school voor voortgezet onderwijs heeft invloed op een positieve schoolloopbaan door de inrichting van de onderbouw, bijvoorbeeld door het inrichten van dakpanklassen en de doorstroommogelijkheden.

Leraren in groep 8 vinden het doorgaans lastig om tot een goed schooladvies te komen, maar de voorspellende waarde van het schooladvies is groter dan die van alleen de Cito-eindscore. Het advies van de leraren is dus belangrijk, maar staat niet los van aannames en vooroordelen. Het schooladvies valt vaker negatiever uit voor leerlingen uit lagere sociaal-economische milieus; onder advisering vindt vaker plaats bij jongens dan bij meisjes en vooral bij autochtone leerlingen waarvan de ouders laag opgeleid zijn (Kennisrotonde, 2018).

INVLOED OUDERS

De rol van de ouders op de cognitieve en niet-cognitieve ontwikkeling voorafgaande en tijdens de overgang van po naar vo is groot; ouders kunnen die positief beïnvloeden door bijvoorbeeld het uiten van hoge verwachtingen en ouderbetrokkenheid is vooral effectief als deze het positieve zelfbeeld van de leerling versterkt. In verschillende onderzoeken is een verband gevonden tussen het opleidingsniveau van ouders en de onderwijsuitkomsten van hun kinderen. Een problematische thuissituatie draagt echter wel bij aan schooluitval en afstroom.

Een Nederlandse studie uit 2007 laat zien dat niet alleen feitelijke samenwerking, maar ook de houding en verwachtingen van

leraren ertoe doen. Veel leraren overschatten de betrokkenheid van hoger opgeleide ouders en hebben twijfels over de competenties van vooral ouders uit de lagere sociaaleconomische milieus en ook die van allochtone ouders. Er kan sprake zijn van een mismatch in verwachtingen. Zo zijn veel allochtone ouders vooral geïnteresseerd in de vorderingen van hun kind, terwijl de school de ouders vooral wil informeren over de onderwijsaanpak en het schoolstelsel (Kennisrotonde, 2018).

CONCLUSIE

Figuur 1 geeft een samenvatting van de literatuur en is daarmee tevens antwoord op de vraag welke zachte en harde gegevens van invloed zijn op schoolsucces volgens de literatuur.

Samengevat kunnen we stellen dat scores op de toets begrijpend lezen aan het einde van de basisschool het belangrijkste onderscheid maken. De vaardigheidsgroei is hierin belangrijker dan de eindscore. Inzichtelijk rekenen is een tweede, maar minder invloedrijke factor op schoolsucces. Achtergrondkenmerken, motivationele en sociaal-emotionele kenmerken in groep acht bleken niet of nauwelijks additioneel relevant.

Voor de onderwijspraktijk kunnen we concluderen dat aandacht voor de kerndomeinen begrijpend lezen en rekenen in het basisonderwijs van groot belang is voor de verdere schoolloopbaan van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Een andere aanbeveling voor de onderwijspraktijk is dat het stimuleren van competentie-motivatatie bij leerlingen bij kan dragen aan een gunstige schoolloopbaan. Ondersteuning van zowel po als vo kan positief

	Harde gegevens	Zachte gegevens
Leerling niveau	Behaald niveau begrijpend lezen	Achtergrondkenmerken
	Behaald niveau inzichtelijk rekenen	Leeftijd
	Vaardigheidsgroei	Sociaal emotionele competentie
	Achterblijvende prestaties groep 8	Metacognitieve vaardigheden
	Cognitieve capaciteiten	Motivatie (plus afname op VO)
Schoolniveau		Nadruk op competentie
		Onderwijskwaliteit
		Ondersteuning overgang po-vo
		Inrichting onderbouw
		Samenstelling klas
		Richten op competentie
		Hoge verwachtingen leraren
Invloed ouders	Opleidingsniveau	Hoge verwachtingen ouders
		Positief zelfbeeld, vertrouwen
		Thuisituatie

Figuur 1 Samenvatting theoretisch kader

bijdragen aan de overstap evenals de inrichting van de onderbouw in het vo.

PRAKTIJKONDERZOEK

Na een korte verkenning van de literatuur, wordt verder ingegaan op de huidige situatie van alle 263 leerlingen in de huidige klassen 2 voor het niveau gemengd theoretische leerweg (gt) en havo (h) van Carmel College Salland ten opzichte van hun plaatsing. Opvallend is dat veel gegevens uit het leerlingvolgsysteem ontbreken. Zo ontbreken bijvoorbeeld van 85 leerlingen de score begrijpend lezen M8. Saillant detail is dat een kwart van deze leerlingen doorgestroomd is naar een lager niveau.

Met de gegevens de leerlingen klas 2 wordt nader ingegaan op onderzoeksvragen als:

- In hoeverre wijkt de oorspronkelijke plaatsing van de doorstromers af van de richtlijnen met betrekking tot de harde gegevens?

- In hoeverre zouden richtlijnen gebaseerd op vaardigheidsgroei over de laatste twee jaren heen een betere voorspelling opgeleverd hebben?
- Welke relatie is er tussen het wijzigen van het advies en de afstroom?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden is van alle leerlingen in klas 2 in een SPSS-bestand (statistisch computerprogramma) informatie verzameld over het instroomniveau en doorstroomniveau, het advies van de basisschool en de scores op alle gemaakte Cito-toetsen voor begrijpend lezen, inzichtelijk rekenen en spelling vanaf groep 6. Ook zijn zgn. zachte gegevens ingevoerd voor zover bekend. Om privacy te kunnen waarborgen is gewerkt met leerlingnummers; deze zijn in de analyses niet traceerbaar.

Met het gevulde bestand zijn voor de verschillende vragen standaarddeviaties berekend, regressieanalyses uitgevoerd en

is de betrouwbaarheidsinterval berekend. De onderzoeksresultaten worden hieronder samengevat.

SAMENVATTING PRAKTIJKONDERZOEK PLAATSING

Voor het onderzoek plaatsing is gebruik gemaakt van destijds gepubliceerde richtlijnen voor plaatsing binnen het Carmel College Salland. Deze richtlijnen zijn gemaakt ter ondersteuning van de leraar basisonderwijs op het moment dat de verschuiving van de formele verantwoordelijkheid voor plaatsing plaatsvond. In de richtlijnen gaat men uit van scores in het leerlingvolgsysteem (lvs) op de onderdelen begrijpend lezen, inzichtelijk rekenen, technisch lezen en spelling. In de analyses is uitgegaan van de scores op begrijpend lezen, rekenen en spelling. Opvallend is dat bij de afstromers gegevens relatief vaak onvolledig zijn.

Voor een aantal leerlingen wijkt de oorspronkelijke plaatsing af van de richtlijnen. Als er een striktere hantering van de richtlijnen gehanteerd zou worden, zouden er minder leerlingen afstromen. Het gevolg zou echter ook zijn dat een aanzienlijk deel van de leerlingen onder hun niveau geplaatst zou worden in de brugklas. Veel van de leerlingen kunnen volgens de huidige richtlijnen helemaal niet eenduidig geplaatst worden. Het gaat dan vooral om leerlingen met grote verschillen tussen hun niveau op het domein van begrijpend lezen en rekenen.

Daarnaast kan worden geconcludeerd dat meer richtlijnen niet altijd leidt tot het kunnen plaatsen van meer leerlingen. Soms is letten op minder domeinen juist beter. Een advies richting het Carmel College Salland en voor de adviesgesprekken binnen het po zou zijn om meer gelaagdheid aan te geven. Kijk bijvoorbeeld eerst naar begrijpend lezen en rekenen. Is er dan nog twijfel over plaatsing, kijk dan naar spelling (en eventueel technisch lezen).

Behalve op individueel niveau, is er op groepsniveau gekeken naar vaardigheidsscores. Met groepen doelen we hier op het type brugklas (gt, h/gt, h/a). Het is allereerst belangrijk te noemen dat de standaardvariates groot zijn: de verschillen tussen individuen binnen één groep zijn groot en fluctueren over het algemeen meer dan de verschillen tussen groepen. Wanneer we kijken naar de gemiddeldes van de groepen voor begrijpend lezen en rekenen, dan lopen die inderdaad op als het niveau hoger is. We hebben specifiek gekeken naar de h/gt klas. Het deel dat daar doorstroomt naar 2gt heeft g

emiddeld een lagere score voor begrijpend lezen dan het deel dat doorstroomt naar 2h. Voor rekenen en spelling is dit niet het geval. Wanneer we in zijn algemeenheid naar afstromers kijken dan scoren die opnieuw voor begrijpend lezen lager dan hun verwante medeleerlingen.

VAARDIGHEIDSGROEI

De analyses laten zien dat kijken naar gemiddelde groei die plaatsvindt bij begrijpend lezen een goede variabele is om mee te nemen bij plaatsing. Het gaat er bij deze variabele om dat er gekeken wordt of leerlingen steeds beter gaan scoren ten opzichte van hun didactische leeftijd. Dit blijkt ook in de praktijk een goede voorspeller voor schoolsucces. Daarvoor is nodig dat gekeken wordt naar de ontwikkeling in het lvs vanaf groep 6.

ADVIESWIJZIGINGEN

Nadat plaatsing heeft plaatsgevonden, volgt de uitslag van de eindtoets. Landelijke afspraak is dat leerlingen die hoger scoren op de toets dan de plaatsing rechtvaardigt, een verzoek tot heroverweging van het advies mogen indienen. Deze heroverwegingen houden in de praktijk in dat leerlingen op een hoger niveau dan het oorspronkelijke advies geplaatst worden. Er zijn uit dit onderzoek geen aanwijzingen gevonden dat wijzigingen van het advies tot meer afstromers leidt.

Voor triangulatie is over enkele leerlingen een telefonisch interview afgenomen bij de voormalig leraar groep 8. Hieruit werd duidelijk dat het geen verrassing bleek dat de betreffende leerling was afgestroomd, ondanks het gegeven positieve advies voor de leerweg. Motivationale aspecten en ondersteuning

binnen het gezin bleken hierin van doorslaggevende aard te zijn.

OPMERKINGEN TIJDENS DE SEPTEMBERBIJEENKOMST

Tijdens de Septemberbijeenkomst, waar vertegenwoordigers van de basisscholen en het CCS elkaar ontmoeten, is dit onderzoek gepresenteerd aan geïnteresseerde aanwezigen vanuit het po en vo. Tijdens deze bijeenkomst bleek dat po-scholen de belangrijke status van begrijpend lezen (h)erkenden, maar vaardigheidsgroei niet altijd meegewogen wordt. Daarnaast werd duidelijk dat ouders niet altijd op de hoogte zijn van wie het verwijsadvies samenstelt. Communicatie over de zorgvuldigheid van het advies zou wellicht beter bekend gemaakt kunnen worden bij ouders. CCS geeft aan dat zij altijd open staat om mee te denken of te sparren over individuele adviesdossiers.

Op het systematisch(er) verzamelen van gegevens tijdens de warme overdracht werd positief gereageerd, met de kanttekening dat door het tijdstip van deze overdracht een deel van de leraren niet alle informatie door wil geven omdat een leerling nog geen schoolkeuze heeft gemaakt.

Aanbevelingspunt voor Carmel College Salland is het dubbel advies weer te accepteren. Daarnaast is het dringende advies aandacht te besteden aan de h/gt-klas. Deze is anders ingericht dan bij andere scholen en leidt daarmee tot verwarring en shopgedrag bij ouders.

OVERALL CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Scores op de toets begripend lezen aan het einde van de basisschool vormen het belangrijkste onderscheid voor schoolsucces. De vaardigheidsgroei is hierin belangrijker dan de eindscore. Daarvoor is het belangrijk volledige gegevens vanaf groep 6 te betrekken bij het advies en deze ook aan te leveren aan het vo. Achtergrondkenmerken, motivationele en sociaal-emotionele kenmerken in groep acht bleken niet of nauwelijks additioneel relevant voor schoolsucces.

Naast het tijdstip van de warme overdracht, is vooral de inrichting van en communicatie over de h/gt-klas een aandachtspunt.

Voor KPZ geldt dat docenten studenten meer bewust kunnen maken welke gegevens te gebruiken zijn voor het advies in groep 8 richting vo.

LITERATUUR

- Boekaerts, M. P. (2010). *Leren en instructie* (5e druk). Assen: van Gorcum.
- Deci, E., & Ryan, R. (2000). *The Oxford Handbook of Human Motivation*. New York: Oxford University Press.
- Kennisrotonde. (2017). *Welke factoren beïnvloeden het schoolloopbaansucces in het voortgezet onderwijs van leerlingen met gedragsproblemen en/ of psychiatrische problemen die uitstromen uit het speciaal (basis)onderwijs?* Den Haag: <https://www.nro.nl/kennisrotondevragenopenerij/schooladvies/>.
- Kennisrotonde. (2018). *Welke kenmerken van kinderen en van hun thuissituatie - naast cognitief niveau van het kind - dragen bij aan het succesvol doorlopen van het voortgezet onderwijs en dan met name het eerste jaar?* Den Haag: <https://www.nro.nl/kennisrotondevragenopenerij/voorwaarden-schoolsucces-vo/>.
- Korpershoek, H., Beijer, C., Spithoff, M., Naaijer, H.M., Timmermans, A.C., Van Rooijen, M., Vugteveen, J., & Opdenakker, M.-C. (2016). etc.. *Overgangen en aansluitingen in het onderwijs. Deelrapportage 1: reviewstudie naar de po-vo en de vmbo-mboovergang*. Groningen: GION onderwijs/onderzoek, Rijksuniversiteit Groningen.
- Van Rooijen, M., Korpershoek, H., Vugteveen, J., Timmermans, A.C., & Opdenakker, M.-C. (2016). etc.. *Overgang en aansluitingen in het onderwijs. Deelrapportage 2: empirische studie naar decognitieve en niet-cognitieve ontwikkeling van leerlingen rondom de po-vo overgang*. Groningen: GION Onderwijs/ Onderzoek; Rijksuniversiteit Groningen.

Petra Hendrikse is hogeschooldocent rekenen-wiskunde op KPZ, Anne Tappel is projectleider opbrengstgericht werken op Carmel College Salland (en promovenda op de Universiteit van Twente), Philip Oldenbeuving is leraar/onderzoeks-coördinator bij mijnplein, Doriene Boezelman is beleidsmedewerker onderwijs, kwaliteit en projecten bij Carmel College Salland.